

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК СОЦІАЛЬНА ПОТРЕБА СЬОГОДЕННЯ: АНАЛІЗ ЗАКОРДОННИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Матеріали публікації присвячені аналізу теоретико-практичного досвіду формування творчої особистості дитини передшкільного віку. Натепер є соціальна потреба в особистості, яка здатна встановлювати зв'язок між незвичними явищами, подіями та ситуаціями.

Авторами статті також відзначено, що суспільство постає на шляху нового етапу розвитку, де провідну роль відіграє інформація і творчість щодо її застосування. На прикладі закордонних досліджень подано опис досвіду застосування різних форм і методів у формуванні творчої особистості.

З'ясовано, що творчість і формування творчої особистості є важливими в освітньому процесі, адже в подальшому є визначальним для формування активної життєвої позиції, принципності й послідовності, творчої особистості дитини передшкільного віку.

У статті вказано обрані авторами сім тематичних ігрових секцій («Посмішка аптекаря», «Погода в супермаркеті», «Чарівні гаджети – скачай посмішку», «Корисний фреш», «Розфарбована родина», «Розмови полиць» і «Як граються хмари»), що є віддзеркаленням соціально-важливої дійсності. Їх запропоновано використовувати в освітньому процесі з повторенням і поступовим ускладненням правил гри й вимогами для учасників-дітей передшкільного віку, що віддзеркалюють соціальну дійсність.

У висновках авторами зазначається, що розвиток творчої особистості дитини передшкільного віку має бути вдовсконаленим, тобто дитина має засвоювати не лише знання, а й способи застосування цих знань у подальшій життєдіяльності. Цьому, як указують автори, сприятиме уявна ситуація, що діти здатні створювати замість реальної, а також низка дій і ролей, які виконуватимуть учасники. У цьому плані визначено перспективу продовження дослідження, що полягає в розробленні ігрових сесій, а також методичних рекомендацій для педагогів, які працюють із дітьми передшкільного віку.

Ключові слова: творча особистість, творчість, передшкільний вік.

У сучасний період активізації соціально-комунікативного розвитку українського суспільства вагомим значення набувають творчість і процес формування творчої особистості, що має бути розпочатий ще в період дитинства. До речі, за новою редакцією Закону України «Про дошкільну освіту» (ч. 4 ст. 4), відбулися оновлення. Так, наприклад, у статті про «Вікову періодизацію» відтепер вказано такі періоди: діти до 1 року – це немовлята, від 1 до 3 років – це ранній вік, а 3–7 років – це передшкільний вік (охоплює такі періоди: 3–4 роки – молодший дошкільний вік, 4–5 років – середній дошкільний вік, 5–6 (7) років – старший дошкільний вік) [8].

У цьому контексті з метою наукового вивчення тематики формування творчої особистості нами проаналізовано праці закордонних учених. Актуальними для дослідження стали думки щодо творчих типів особистості, а також про те, що кожна особистість є творчою (Зоран Івцевич, Джон д. Майер, Селбі, С. Едвін, Дж. Емілі Хоутц, С. Джон та ін.). Вагомими, на наш погляд, є ідеї Р. Рагхавана про мобільні лабораторії в навчанні дітей для розвитку їхньої творчості; а також дослідження Ч. Лі-фана та Р. Штернберга, які пропонують систему «багатогранної оцінки творчості» для виявлення творчих якостей (інтелект, знання, інтелектуальний стиль поведінки, індивідуальність, мотивація особистості, соціальне середовище). Цінним для роботи став науково-практичний досвід М. Гарайгордобіля та Л. Берруеко, які виділяють ефект кооперативної творчості, тощо.

Метою статті є аналіз науково-практичного досвіду закордонних учених, де представлено сутність і соціальне значення творчості для особистості дитини передшкільного віку.

У контексті формування творчої особистості як соціальної потреби сьогодення ми звернули увагу на дослідження Зорана Івцевича, Джон д. Майера, які вказують на такі три творчі типи особистості: у сфері мистецтва, у сфері інтелектуального досягнення й у сфері повсякденного життя. Учені зазначають, що будь-яка особистість може водночас належати до декількох типів (демонстрація творчості в декількох доменах) або лише до єдиного домену-специфічного типу [3]. Відповідно до цього, нам імпонує думка вчених про щоденну творчість. Згідно з думкою Зорана Івцевича та Джон д. Майера, структура особистості представлена п'ятьма широкими галузями:

- а) емоції та мотивація поведінки;
- б) процеси пізнання інформації (розумові здібності, уявлення про себе, інших і світ);
- в) соціальне вираження (соціальні навички та ідентифікація із соціальними ролями);
- г) саморегуляція;
- д) уся особистість належить до великих ознак, що перекривають множинні функції.

Так, наприклад, оригіналом і відповідним продуктом мистецької творчості може бути картина, виставлена в художній галереї, але вона також може бути і як приклад творчості інтелектуального досягнення, тобто пристроєм, що допомагає дитині-інваліду пересуватися. У такому разі під час оцінювання множинної

сфери художньої та інтелектуальної творчості оцінюються й поведінка і стиль життя особистості, що, на наш погляд, є вкрай актуальним в умовах соціокультурного розвитку сьогодення [3, с. 68].

Те, що «творчою можна вважати будь-яку особистість», доведено результатами досліджень Селбі, С. Едвін, Дж. Емілі Хоутц, С. Джон у ході комплексного вивчення характеристик, відношень, переваг стилів і якостей, що проявляються у творчих особистостях [5, с. 15].

Загальновідомо, що творча особистість може розвиватися під керівництвом творчого педагога. У цьому руслі ми проаналізували й праці вчених з Нової Зеландії, які в процесі дослідження якості навчання в освітньому просторі наголошують на необхідності залучення творчості до викладання навчальних дисциплін. Це означає, що перегляд навчальної програми, на думку вчених, «гарантує не тільки високі результати та різноманітність у навчанні, а й можливість творчим викладачам розвивати свої знання, навички, досвід» [2].

Так, наприклад, в Індії запропоновано систему «розблокування творчого потенціалу». Ученим Р. Рагханом описано використання мобільних лабораторій для навчання дітей. Автор зазначає, що «отримані знання мають енергію підтримки творчого потенціалу в галузі освіти» [7, с. 10].

Специфічну роль соціального обґрунтування соціодраматичної гри в розвитку творчості й для формування майбутніх навичок дітей підкреслювали Bergen 2002; Rubin and Howe 1986, Coplan et al. 2015. Учені зазначали, що соціодраматична гра з однолітками підтримує дивергентне мислення дітей і когнітивну гнучкість, що є основними компонентами творчості.

Для виявлення творчих якостей особистості вчені Ч. Лі-фан та Р. Штернберг пропонують систему «багатогранної оцінки творчості» (MAC Multifaceted Assessment of Creativity). Система вимірює в тестовому режимі ступінь ресурсів творчості, а саме: «інтелект, знання, інтелектуальний стиль поведінки, індивідуальність, мотивацію особистості, соціальне середовище» [5]. Ресурсом для творчості є знання. На думку Ч. Лі-фана та Р. Штернберга, існує два боки впливу знання на творчу діяльність особистості: «З одного боку, без знання не може бути творчості. Творчі ідеї та поведінка випливають частково з того, що вже відомо: з минулого знання або досвіду, а з іншого боку, засвоєна раніше інформація перешкоджає розвитку творчого потенціалу особистості, адже людина має особливий погляд на речі» [5]. Ми поділяємо думку вчених щодо останньої тези, що засвоєна інформація заважатиме особистості думати по-новому. Відповідно до цього, педагогічна діяльність має бути спрямована на постійне розширення як самої інформації, так і способів її надання, а також на можливості застосовувати отримані знання в різних сферах життєдіяльності особистості з передшкільного віку.

У працях Ж. Піаже стверджував, що результати завдань, які виконують діти, залежать від стадій розвитку [9].

Розвиток дитини передшкільного віку відбувається під впливом дорослої людини (батьків, вихователів), які сприяють наданню соціального досвіду завдяки спілкуванню з дитиною та її навчанню цього виду діяльності. Так, наприклад, М. Гарайгордобиль та Л. Берруеко виділяють ефект кооперативної творчості, що найкраще реалізується під час ігрової програми, яка спрямована на творче мислення дітей дошкільного віку [1]. Нам імпонує думка вчених, що саме кооперативна творчість порівняно з діяльністю змагального характеру є більш продуктивною та результативною для розвитку творчої особистості дитини передшкільного віку. В описі наукового досвіду М. Гарайгордобиль та Л. Берруеко вказано на ефективність щотижневих занять, що складаються з трьох фаз:

перша – фаза відкриття (5 хвилин), коли діти в колі під керівництвом педагога обговорюють мету кооперативної творчості (веселощі, створення настрою, допомогу один одному в співпраці, креативності й творчості);

друга – фаза відтворення (60 хвилин), що складається з 2 або 3 ігор. У цю фазу дорослий дає інструкції першої гри, її учасники грають. Потім діти повертаються до кола й у такому розслабленому стані сприймають подальшу інформацію дорослого щодо другої гри тощо;

третя – завершальна фаза (10 хвилин), що спрямована на аналіз та обговорення почуттів і вражень дітей. Цей досвід плануємо врахувати під час розроблення ігрових сесій творчого характеру для дітей передшкільного віку.

Про вплив дитячої творчості на прояв їхньої мудрості як соціально важливої дії вказано в дослідженні Е. Плоценік. Учена наголошує на тому, що творчість дітей виявляється в поступовому виконанні завдань, ефективність чого залежить від кількісних співвідносних факторів (здібності й можливості дитини, інтерес до завдання, достатньо часу для виконання завдання, досвід індивіда у вирішенні проблем, надійність, об'єктивність і відповідальність за навчальний і/або діагностичний процес особи, яка готує й використовує діагностичні завдання) [4].

Отже, для формування творчої особистості дитини передшкільного віку в дослідженні за основу пропонуємо обрати сім тематичних ігрових секцій, що є віддзеркаленням соціально важливої діяльності («Посмішка аптекаря», «Погода в супермаркеті», «Чарівні гаджети – скачай посмішку», «Корисний фреш», «Розфарбована родина», «Розмови полиць» і «Як граються хмари»).

Підкреслимо, що ці теми є тричі повторювальними, щоразу з певними ускладненнями в правилах гри та вимогами для учасників-дітей передшкільного віку.

Так, наприклад, для дітей молодшого дошкільного віку (3–4 роки) ігрова секція на тему «Корисний фреш» може бути представлена двома іграми. Проаналізуємо сутність гри «Хованки». На аркушеві нама-

льованого фрукти та ягоди, що дуже щільно прилягають один до одного. Правила гри: визначити кількість і назвати все, що вдалося побачити.

Надалі дітям середнього дошкільного віку (4–5 років) цю саму ігрову секцію творчого характеру дещо ускладнено за кількістю ігор (їх уже має бути чотири) і за їх складністю. Наведемо опис уже відомої гри «Корисний фреш», але з більш ускладненими правилами. За попередньою бесідою вихователь нагадує дітям про значення слова «фреш», про способи його виготовлення тощо. Гру можна проводити як на повітрі, так і в приміщенні. Діти розміщуються колом. Ведучий має тримати картку, де зображено фрукти та ягоди, і говорить речення: «На сніданок фреш із ...» (називає ягоду чи фрукт). У цей час діти мають розміститися так, щоб показати про що йдеться мова, «утворивши» всі разом відповідь.

І, відповідно, діти старшого дошкільного віку (5–7 років) мають також випробувати грою секцію «Корисний фреш», що вже складається з п'яти-шести ігор. Зазначимо на низці ускладнень, що рекомендуємо для цієї вікової категорії дітей.

По-перше, ми пропонуємо розподілити учасників на дві команди. По-друге, для тої ж гри «Корисний фреш» як інвентар можна використати пластикові посудини (склянки тощо).

Завдання для гравців: кожна команда має бути розподілена ще на три групи (по 2–3 учасники). Надалі вихователь пропонує обговорити цінність фрешу для здоров'я дитини й загалом усієї родини. Можна запитати дітей, чи готують батьки вдома фреш, а потім запропонувати зробити це зараз. Уся команда має виконати три різні дії, тобто учасники мають самі домовитися між собою про те, хто і що має робити.

Діти мають уявити, що вони працюють у кафе, де треба приготувати фреш. Наприклад, якщо команда складається з 9 дітей, то в цій грі будь-які три дитини мають розподілити фрукти та ягоди в рівній кількості на 4 склянки, далі три наступні учасники мають оформити меню, тобто намалювати склянку з тими фруктами і ягодами, що запропоновано в кафе. А вже потім три дитини мають по черзі перенести ці склянки до замовників. Правила можна корегувати й доповнювати додатковими завданнями.

У працях Д. Ельконін зазначав, що саме гра є «арифметикою соціальних взаємин», засобом формування дитячого колективу, адже вона потребує переживань, узгодженості дій тощо. Ми поділяємо думку, що соціально-педагогічна цінність творчої гри як засобу формування творчої особистості полягає й у тому, що в її процесі, крім взаємин, обумовлених змістом, ролями, правилами, між дітьми виникають реальні стосунки. У ході гри дошкільники мають домовлятися, розподіляти ролі, контролювати виконання правил тощо.

Висновки. Отже, розвиток творчої особистості дітей передшкільного віку як соціальна потреба сьогодення визначається нами як складний і багатограний процес, ефективність якого залежить від урахування педагогами досвіду психолого-педагогічних надбань як вітчизняних, так і закордонних учених, а також пошуку нових шляхів завдяки інтеграції науково-педагогічних здобутків. На основі аналізу праць зарубіжних науковців ми можемо резюмувати таке: кожна дитина передшкільного віку є творчою особистістю. Важливим, на нашу думку, є те, що цей розвиток має бути вдосконаленням, коли дитина засвоює не лише знання, а й способи застосування цих знань у подальшій життєдіяльності. Керівництво цим процесом має відбуватися також творчо розвинутою особистістю. Тому перспективу подальших досліджень убачаємо в розробленні ігрових сесій, в основі чого має бути ситуативна гра творчого характеру (з алгоритмом виконання дій стосовно вікових особливостей дитини), а також у розробленні методичних рекомендацій для педагогів, які працюють із дітьми передшкільного віку.

Використана література:

1. Effects of a play program on creative thinking of preschool children M Garaigordobil, L. Berruenco. *The Spanish Journal of Psychology* Copyright 2011 by The Spanish Journal of Psychology. 2011. Vol. 14. № 2. P. 608–618.
2. Getting creative about recognising Quality teaching. *Education Today*. 2009. Issue 1. P. 14.
3. Ivcevic Z., Mayer J.D. Creative types and personality imagination, Cognition and personality. 2006–2007. Vol. 26 (1–2) 65–86. P. 65–67.
4. Płóciennik E. Children's creativity as a manifestation and predictor of their wisdom. *Thinking Skills and Creativity*. 2018. № 28. P. 14–20.
5. Revisiting the Investment Theory of Creativity. By: Li-fang Zhang; Sternberg, Robert J. *Creativity Research Journal*. 2011. Vol. 23. Issue 3. P. 229–238. 10 p. 4 Charts.
6. The Creative Personality. By: Selby, Edwin C.; Shaw, Emily J.; Houtz, John C. *Gifted Child Quarterly*. Fall. 2005. Vol. 49. Issue 4. P. 300–314.
7. Unlocking the creative potential of rural India. Raghavan, Ramji. *Education, Knowledge & Economy*. Nov. 2007. Vol. 1. Issue 3. P. 323.
8. Про дошкільну освіту: Закон України. URL: www.pedrada.com.ua/question/280-yaka-naraz-vkova-perodizatsya-v-doshklny-osvt-nova.
9. Піаже Ж. Вибрані психологічні праці. Москва, 1969.

References:

1. Garaigordobil M., Berruenco L. (2011). Effects of a play program on creative thinking of preschool children *The Spanish Journal of Psychology* Copyright 2011 by The Spanish Journal of Psychology 2011, Vol. 14, No. 2, p. 608–618.
2. Getting creative about recognising Quality teaching. *Education Today* (2009), Issue 1, p. 14.
3. Ivcevic Z., Mayer J. D. (2006–2007). Creative types and personality imagination, Cognition and personality, Vol. 26 (1–2) 65–86, p. 65–67.

4. Płóciennik E. (2018). Children's creativity as a manifestation and predictor of their wisdom. *Thinking Skills and Creativity*, 28, p. 14–20.
5. Revisiting the Investment Theory of Creativity. By: Li-fang Zhang; Sternberg, Robert J. *Creativity Research Journal*. 2011, Vol. 23, Issue 3, p. 229–238. 10 p. 4 Charts.
6. The Creative Personality. By: Selby, Edwin C.; Shaw, Emily J.; Houtz, John C. *Gifted Child Quarterly*. Fall 2005, Vol. 49 Issue 4, p. 300–314.
7. Unlocking the creative potential of rural India. Raghavan, Ramji. *Education, Knowledge & Economy*. Nov 2007, Vol. 1 Issue 3, p. 323
8. Закон України «Про дошкільну освіту». URL: www.pedrada.com.ua/question/280-yaka-naraz-vkova-perodizatsya-v-doshklny-osvt-nova.
9. Piazhe Zh. (1969). *Vybrani psykholohichni pratsi*. M., [in Ukrainian].

Moskaleva L. Yu., Zheinova S. S., Eremina L. E. Formation of the creative personality of preschool children as a social necessity: an analysis of foreign studies

The materials of the publication are devoted to the analysis of theoretical and practical experience of formation of a creative personality of a child of pre-school age. For today there is a social need for a person who is able to establish a connection between unusual phenomena, events and situations.

The authors of the article also noted that society is facing a new stage of development, where information and creativity plays a leading role in its application. An example of foreign studies describes the experience of applying various forms and methods in the formation of a creative person.

It has been found out that creativity and formation of a creative person is important in the educational process, since in the future it is decisive for the formation of an active vital position, principle and consistency, for the formation of a creative personality of a child of pre-school age.

The article lists the seven thematic game sections selected by the authors («Smile of the pharmacist», «Weather in the supermarket», «Magic gadgets – download a smile», «Useful fresh», «Colored family», «Talk of the shelves» and «How the clouds are playing»), which is a reflection of socially important reality. They are proposed to be used in the educational process with repetition and gradual complication of the rules of the game and the requirements for pre-school-age children, reflecting social reality.

In the conclusions, the authors state that the development of the creative personality of a child of pre-school age should be improved, that is, the child must learn not only knowledge but also the ways of applying this knowledge to further life. This, as the authors point out, will contribute to the imaginary situation that children can create instead of the real, as well as a number of actions and roles that will be performed by the participants. In this plan, the prospect of continuing the study, which consists in developing game sessions, as well as methodical recommendations for teachers working with children of pre-school age, is determined.

Key words: creative personality, creativity, pre-school age.

УДК 159.922.6-053.4:314.151.3

DOI <https://doi.org/10.31392/2311-5491/2019-69.33>

Незамай М. І.

АДАПТАЦІЯ ТА ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ РОДИН

Розглянуто особливості адаптації дітей із внутрішньо переміщених сімей. Розкрито вплив внутрішнього переміщення на розвиток і становлення особистості, зокрема спостерігаються труднощі з пристосуванням до нового місця, зниження активності дітей, їхніх взаємин із однолітками. Водночас наявними є страх, агресія, тривога. Визначено чинники, які впливають на успішність означеного процесу, зокрема соціально-економічний статус батьків, національна, соціокультурна та релігійна належність, вік внутрішньо переміщеної особи, ставлення місцевого населення до переселенців. Окрім того, виділено макрофактори, мезофактори й мікрофактори, які дестабілізують пристосування дітей із внутрішньо переміщених сімей (наприклад, особливості суспільства, спосіб життя, важка життєво-соціальна ситуація розвитку в умовах міграції, взаємини в родині, освітньому закладі, колективі). Підкреслено необхідність урахування означених факторів у плануванні й організації відповідної роботи з такою категорією дітей. Установлено, що заклад дошкільної освіти відіграє вкрай важливу роль в адаптації, оскільки є основною ланкою в цьому процесі й головним осередком формування нових соціальних взаємин, моральних норм, забезпечує успішну інтеграцію, знижує соціально-психологічну напруженість. Проаналізовано основні умови, мету й напрями психолого-педагогічного супроводу. Зазначено провідні принципи в організації роботи з дітьми-переселенцями, що забезпечують її ефективність. Особливий акцент зроблено на розкритті психолого-педагогічної допомоги дітям із травмою війни висококваліфікованими фахівцями, а саме: вихователями, практичними психологами, логопедами, а також описано різні види діяльності, методи та форми, які рекомендуємо застосовувати в навчально-виховній діяльності й корекційно-розвивальній роботі.

Ключові слова: внутрішньо переміщені діти, адаптація, психолого-педагогічний супровід, навчально-виховний процес, форми та методи роботи, заклад дошкільної освіти.

Інтеграція внутрішньо переміщених дітей у суспільство, полегшення їх адаптації шляхом психолого-педагогічного супроводу є особливо актуальною проблемою сучасного освітнього процесу, оскільки, згідно зі статистикою, кожна третя дитина відчуває труднощі з пристосуванням до нового місця [9, с. 276]. Окрім